Ja žyła sered inuituv i indyjanuv

Rozmova z Asieju Janinoju Kondratiuk z Pudlaša, kotora žyve i praciuje v Montreali (Kanada). Perekład siêtoho interviju na biłorušku movu zjavivsie spočatku na storônci Radiva Svaboda v rubryci Cafe Europa. Ode my publikujemo rozmovu po-pudlaśki, tak jak vona oryginalno odbyłasie. Asinu versiju pudlaśkoji movy z rôdnoji vjoski Kutłôvka v gmini Narva (z častkovym dziekaniom i ciekaniom) my pudtiahnuli pud pravopisny standart Svoja.org.

PUDLAŚKA BABA I KANADŚKI VNUČKI

Jan Maksimjuk: Začniêm od pytania, pro jakoje, jak liču, raniêj čy puzniêj prychoditsie dumati kažnomu, chto pokinuv krajinu svojoho diêtstva i perejiêchav žyti v inšu. Tobiê ne škoda, što tvoje życie złożyłosie tak, što ty, urodžana i vychovana baťkami-biłorusami na Pudlašy, svoju vłasnu simju założyła v Kanadi? I pry okaziji: jakuju nacijonalnu prynależnosť ty dała b svojôj simjiê — kanadśku, kanadśko-biłorušku, šče jakuju-leń inšu?

Asia Janina Kondratiuk: Jan, to velmi tiažkie i składane pytanie. Mniê zdajetsie, odkaz zależyt od toho, jak lude na nas divlatsie. Koli ja vrodiłaś u Pôlščy i tam rosła, dla nas było jasno, što my ne je polakami. Potum ja pojiêchała v Minśk studyjovati, i tam na nas diviliś ne jak na biłorusuv, ono jak na polakuv. U takôj kategoryji nas zamykali. Kanada, mniê zdajetsie, je takim vyhôdnym miêstiom, de nichto ne domahajetsie, kob ty sebe określav. Koli ty tut žyveš, to vsiêm je banalne, što ty skôlś pryjiêchav i što v tebe je jakajaś svoja mova. Nichto ne vymohaje, kob ty toje pokidav i stavavsie kimś inšym. U siêtum sensi mniê ne škoda, što ja perejiêchała, ale koli dumaju pro svojich diti, naprykład, to ja chotiêła b, kob vony bôlš znali pro miêstie, u jakôm ja proveła moje ditinstvo.

Ale ty sam, pevno, znaješ, što toje miêstie taksamo miniajetsie, što vone ne ostałoś takim, jakim było 30 liêt tomu. Koli my jiêdem liêtom do baby, ja baču, što diêti v jich viêku hovorat teper bôlš po-pôlśku, niž po-našomu.

Maksimjuk: A čy tvojiê dočki mohut pohovoryti z baboju po-pudlaśki?

Kondratiuk: Pomimo toho, što z peršoju svojeju dočkoju ja hovoryła vyklučno po-našomu, vona naturalno vybrała francuśku movu, tym što vona jijiê vsiudy čuła. Ale vona velmi dobre rozumiêje po-našomu, i koli my zajizdžajem do baby, vona dohovorujetsie dosyć dobre. A mołodšuj dočcie tôlko štyry roki, tak što tiažko skazati, jakuju movy vona vybere, ale vona bôlš hovoryt na francuśkuj, tak jak tyje diêti, jakich vona najčastiêj bačyt. Ale v mojich dočok je, ja skazała b, emocijna vjaź z našoju movoju. Jak vony, naprykład, chočut mniê spraviti pryjemnosť čy čohoś od mene chočut abo bačat, što mniê nedobre, to vony odrazu perechodiat na našu pudlaśku movu i probujut hovoryti, bo znajut, što mniê bude pryjemno.

FRANCUŚKA MOVA V MINŚKU

Maksimjuk: Koli my pry simiêjnych spravach, to ne skazała b ty kilka słôv pro svoho muža? Jak ty z jim poznakomiłasie? Čym vôn zajmajetsie?

Kondratiuk: To, znaješ, dovha historyja. Može, začnu z toho, što francuśka provincija Quebec u Kanadi, skôl môj muž Yann, i Francija majut mnôho prohram, na pudstavi jakich mołodiož može vyjizdžati. Vôn u mołodosti jiêzdiv u Franciju štoroku, tam praciovav liêtom, i prypadkom spotkavsie z ludima z Łotvy. Jomu było velmi cikavo spotkati ludi, u jakich było svoje nezależne, nove państvo. Dumaju, što jomu było velmi cikavo jakraz u tôm časi, koli Quebec taksamo dumav pro nezależnosť. Von pojiêchav u Rygu na rok času, vôn tam vyučyv łotyśku movu i praciovav jak učytel francuśkoji. Ale jomu cikavy byli taksamo słovjanśki movy. Vôn studyjovav politologiju, i jomu treba było viêdati ruśku movu. Vôn trapiv do movnoji školy v universyteti v Minśku, kob pudučytiś ruśkoji movy. I my tam u Minśku v universyteti i spotkalisie...

Maksimjuk: A što robiła v Minśku ty?

Kondratiuk: U Minśk ja pojiêchała na svojiê peršy studyja, u Lingvistyčny universytet, tam učyłaś angielśkoji movy z ukirunkovaniom na naučanie. Ale to było taksamo povjazane z biłoruśkoju movoju i literaturoju. Tak že ja ne znaju, jak siête okresliti. To było štoś takoje interdyscyplinarne...

Maksimjuk: A francuśkoji movy, jak rozumiêju, ty stała včytisie pud upływom svojoho muža, koli vže perejiêchała v Kanadu...

Kondratiuk: Niê, to było raniêj, to vohule smiêšna historyja. U mene była mohčymosť učytisie francuśkoji movy, ale ja ne chotiêła, ja odkazałasie. Mene bôlš cikavili germanśki movy, nimećka, angielśka, skandynavśki. I kilka tyžniuv po tôm, jak ja odkazałasie od francuśkoji movy, ja spotkala moho buduščoho muža i cikavosť do francuśkoji movy pryjšła sama. Ja kupiła knižku z kasetami i načała včytisie sama.

ANGIELŚKA MOVA V MONTREALI

Maksimjuk: A što ty robiš u Kanadi? U tebe je jakajaś stała pracia, čy ty zajmaješšie vyłučno domom i simjeju?

Kondratiuk: Tak, u mene je stała pracia. Dumaju, što vsiêm tym, jakije zakôńčyli Lingvistycny universytet u Minśku, bude cikavo doznatisie, što dyplomy z pedagogočnym ukirunkovaniom pryznajutsie tut u Kanadi, to značyt, u provinciji Quebec. U inšych provincijach može byti inačej, tym što kažna provincija maje svojiê vłasny zasady v spravach edukaciji. I varunkom je viêdanie francuśkoji movy. Kob učyti angielśkoji movy, treba miêti dyplom z universytetu i teba zdati egzamin z francuśkoji. Nu i potum je inšy rečy. Kob miêti pozvolenie na stału praciu, treba projti kursy i zdati egzamin z viêdania edukacijnoji systemy tut u Quebecu. Angielśka mova naučajetsie tut jak zamiêžna. Mene zdivovało, što tutaj diêti znajut angielśku na takôm samum urovni, jak tyje diêti, kotorych ja včyła v Pôlščy.

Maksimjuk: Velmi cikavo. Ja peršy raz pro siête čuju. A kôlko času zaniali tobiê vsiê tyje egzaminy i kursy, perše čym ty dostała posadu včytelki angielśkoji movy v Kanadi?

Kondratiuk: Ja pryjiêchała v seredi veresnia, a v hrudni načała praciu. To było velmi chutko.

Maksimjuk: Nevirohôdno. A kôlko liêt tym diêtiam, kotorych ty učyš angielśkoji movy?

Kondratiuk: Jak ja načynała, to byli počatkovy školy, to značyt, od peršoji do šostoji klasy. A potum u mene byli inny edukacijny dosviêdčani, z staršymi ditima v serednich školach, i z dorosłymi. I taksamo naučanie francuśkoji movy dla zamiêžnikuv.

OSÔBNY SVIÊT

Maksimjuk: Davaj teper pohovorym trochi pro krajinu i miêsto, de ty žyveš. Spočatku pro krajinu. Koli my tut u Europi hovorym pro Ameryku, my naohuł majem na dumci ZŠA i hromadianuv ZŠA. A što z Kanadoju? Jak by ty okresliła odčuvanie „byti kanadciom” — što to takoje? I čym vono odrôznivajetsie od odčuvania „byti amerykanciom”? Čy amerykanci časom ne divlatsie na kanadciuv jak na svojich „mołodšych bratôv” — jak, ne prymiêrujučy, nekotory rosijane divlatsie na biłorusuv?

Kondratiuk: Jan, to znov velmi tiažkie pytanie. Ja by ne chotiêła obohulniati. Koli kazati pro amerykanciuv, ja znaju velmi mało ludi, kotory vyrosli v Ameryci. My tut žyvem u Quebecu v takôm osôbnum sviêti, francuśkomovnum, i velmi mało znajem pro reštu Ameryki. Je jakijeś takije ohulny dumki i stereotypy, ale ja ne choču jich povtorati, bo ne varto.

Koli ja dumała peršy raz pro Kanadu i ZŠA, to ja ujavlała siêty krajiny čerez knižki Marka Twaina, jakije ja čytała v ditinstvi. Ja dumała pro Ameryku i Kanadu jak pro mistia z mohutnoju i nezačêpanoju pryrodoju i z veliznoju prostoroju. A Quebec je inšym miêstiom, i mniê tiažko obohulniti joho na Kanadu.

Ja tôlko skažu, što angielśkomovnych kanadciuv ja poznała, koli načała praciovati na pôvnočy Kanady i žyła u vjosci autochtonuv. Tam byli ne tôlko autochtony, ale tudy pryjizdžali praciovati i angielśkomovny kanadci, i francuśkomovny, my tam spotykalisie, razom praciovali...

Maksimjuk: Viêdaješ, koli lude v Europi i čuli štoś bôlš konkretne pro Quebec, to chutčej pro toje, što siêta provincija choče oddilitisie od Kanady. To pravda? Jak ty odčuvaješ siêty separatystyčny tendenciji?

Kondratiuk: Ja dumaju, što najbôlšy rozdiêł u nas — movny. Dumaju, što ludi napravdu zajmaje sioje. Koli v Quebec pryjizdžajut novy emigranty, to lude na tak cikavlatsie, skôl ty pryjiêchav i jakaja v tebe svoja mova, a tym, jakuju movu ty vybereš tut: francuśku čy angielśku? Tak što

jich velmi zajmaje, čy ty budeš na francuśkuj čy na angielśkuj storoniê.

Što tyčytsie separatystyčnych tendencij... Taksamo nełatvo odkazati. Nedavno v veresni byli v nas vybory, i jich u Quebecu vyhrała partyja, jakuju nazyvajut separatystyčnoju. Ale sioje ludi tak môcno ne zajmaje. U Quebecu bôlsosti ludi ne podobajetsie ohulnonacijanalny polityčny projekt, za jakim stojit kirujušča Konservatyvna partija. Ludiam ne podobajetsie zbliženie Kanady z ZŠA, ludiam ne podobajetsie ohulnonacijonalna ekonomična polityka i sposub, jak diêlat nacijonalne bohactvo. Lude v Quebecu divlatsie bôlš na skandynavśki krajiny, vony chotieli b, kob polityka była bôlš socijalna, bôlš spravedliva dla vsiech, a ne taki kapitalizm, jaki pudderžujut konservatory.

TIAH NA PÔVNOČ

Maksimjuk: Rozkaży teper trochi pro svoje życie na pôvnočy Kanady. Jak daleko na pôvnočy ty była i što ty tam robiła?

Kondratiuk: Tut było i mnôho prypadku, i byv môj vybur. Pôvnoč use mniê podobałasie. Mniê podobałosie, koli ja była raniêj v Škociji, na Hebrydśkich vyspach, mniê taksamo podobałosie, koli ja była na pôvnočy Rosiji, nad Biêłym morom, i na tych słynnych Sołovkach. Na Sołovkach mniê chtoś rozkazav, što jak zamerzaje more na kuneć oseni, to treba ždati až do vesny, kob stôl vybratisie. Mene toje velmi vraziło i zacikaviło v sensi pryhody.

Vyjizd na pôvnoc ja złučyła z mojim projektom — ja tohdy načała magisterśki studyji z lingvistyki i złučyła svojiê magisterśki dosliêdovani z mojeju pracioju v školi.

Maksimjuk: Koli ty kažeš pro svoje życie sered autochtonuv, to ja dohadujusie, što ty maješ na vvazi inuituv čy, jak jich raniêj nazyvali, eskimosuv, tak?

Kondratiuk: Tak. Spočatku vsio treba było dosyć dovho oformlati v Montreali. Potum mniê pozvonili zo školy z odnoji vjoski inuituv — vony ne lublat, koli na jich hovorat eskimosy — i zaproponovali praciu. Taja vjoska — vona nazyvajetsie Kuujjuarapik — okazałasie na samum pôvdni quebećkoji pôvnočy, i ja była trochi rozčarovana — nu, podumała, to ne bude tak fajno. Ale potum ja doznałasie, što v siêtuj samuj vjosci je grupa indyjanuv z narodu cree, tak što ja zrozumiêła, što to je takoje pohraniče, i mene odrazu sioje zacikaviło. Ja pojiêchała tudy i ne poškodovała svoho vyboru ni razu za pjať liet...

NAJCHORÔŠČA OSEŃ I ZIMA

Maksimjuk: Pjať liêt!? Ty tam była pjať liêt z ciêłoju simjeju? Jak siête naohuł odbyvałosie?

Kondratiuk: Tak, pjať liêt. Ja tam praciovala v inuićkuj školi i učyła angielśkoji i francuśkoji movy, a mojiê divčata chodili v indyjanśki sadik, de vony naučylisie movy, de jim velmi podobałosie i de jich velmi dobre prynimali. My vernulisie v Montreal kilka miêseciuv nazad. Moja magisterśka pracia zakônčyłaś i môj muž taksamo zakônčyv pisati svoju doktorśku praciu. My tudy vybiralisie na rôk, ale nam tam tak spodobałosie, što my zostalisie na pjať liêt.

Maksimjuk: A vy tam naohuł miêli liêto? Čy, možlivo, bačyli tôlki zimu?

Kondratiuk: (*smijetsie*) Tam je velmi fajna oseń teper, Jan. Ja dumaju, što to najchorôšča pora. Puzniêj, pomiž sioju fajnoju osenieju i zimoju, deś na počatku listopada, je trochi tiazko, bo ciêły čas ide došč. Ale jak prychodit zima, to tohdy voročajetsie soncie. Ja nikoli ne bačyła takoji

fajnoji zimy, jak tam. I zima je velmi dovha — časom sniêh ležyt až do kuncia červenia i je velmi zimno. Ale zdarajutsie fajny dniê, tak što diêti v pudkošulkach biêhajut po snihovi i fajno vychodiat na zdymkach.

REZERVATY I STEREOTYPY

Maksimjuk: Siêta vjoska była v rezervati? Tyje inuity miêli vłasnu jurysdykciju?

Kondratiuk: Tak. Cikave toje, što indyjane i inuity ne byli pud toju samoju jurysdykcijeju. Terytoryja, na jakôj žyvut cree, je v rezervati, a inuity žyvut poza rezervatom. Zhôdno z polovničoju tradycijeju, zemla inuituv tiahnetsie vzdovž mora, a zemla indyjanuv ide vhłyb sušy, po rêčci. Inuity ne pudpisuvali takich dohovoruv, jak indyjane, a tomu jichni jurydyčny status razny. Inuity žartujut, što jim ne treba było pudpisuvati nijakich dohovoruv, bo vony i tak viêdali, što nichto do jich ne pryjiêde, a koli i pryjiêde, to dovho ne vytrymaje.

Maksimjuk: Koli ja byv u Kanadi, to čuv, što tyje indyjane v rezervatach vyčvorajut čort znaje što. Nu bo v jich tam svoja jurysdykcija, tudy ne zahladajut federalny peredstavniki prava, a značyt, indyjane tam i samohônku ženut, i kontrabandoju zajmajutsie... To pravda?

Kondratiuk: Na sioje divlatsie po-raznomu. Ja była znajoma z luďmi, jakije zajmalisie mojimi ditima v sadikovi, i vony mniê kazali, što vony velmi siêtym perejmajutsie. Lude, kotorym teper 50-60 liêt, poterpiêli vže od alkoholizmu, ale toje, što vony bačat u rezervatach teper — alkoholizm, narkotyki — raniêj ne było. Problemy alkoholizmu i narkomanii teper namnôho bôlšy, i vony ciêły čas narostajut. I lude tam ščê perejmajutsie movnymi spravami.

Značyt, z odnoho boku je taki môcny negatyvny stereotyp u pohladach na toje, što diêjetsie v rezervatach. I v siêtum stereotypi hovorytsie, što čym bližêj do miêsta znachoditsie rezervat, tym mucniêj tam odbyvajetsie moralny rozkład.

Ale ja miêła inne dosviêdčanie życia sered autochtonuv. Pravda, ja tam pobačyła mnôho negatyvnoho, ale taksamo i mnôho pozytyvnoho: ja tam spotkała velmi fajnych i odkrytych učenikôv, z jakimi mniê było velmi cikavo i fajno praciovati.

Maksimjuk: Ty tam była v roli, tak skazati, cyvilizatora — učyła inuitśkich diti angielśkoji i francuśkoji movuv. A jak u jich iz svojeju movoju — chto-leń učyv jich po-svojomu?

Kondratiuk: To cikave pytanie. Tam, de ja żyła, peršy školy założyli v 1950-ch litach (raniêj lude żyli tam jak nomady). Peršy 30 liêt inuity i indyjane chodili do spôlnoji školy, de jich učyli po-angielśku. Teper takije školy klasyfikujut jak asymilacijny. Deś u 1980-ch litach inuituv i indyjanuv rozdilili po osôbnych školach — jakraz z takoju dumkoju, što sioje pomože jim zachovati jichniu movu. U jich specyfičny prohramy, ciêlom jakich je zachovanie i pudtrymanie jichnioji movy. U takich školach diêti do kuncia druhoji klasy učatsie vyklučno na svojôj movi, a v tretiuj klasi baťki vybirajut, čy jichnie ditia bude včytisie daliêj na francuśkuj čy na angielśkuj movi. Od tretioji klasy korênnoji movy štoraz menš, a štoraz bôlš angielśkoji abo francuśkoji.

ŠČE ODNA MOVA

Maksimjuk: Asiu, koli my hovorym pro autochtonny movy, to ja ne mohu pry siêtuj okaziji ne postaviti tobiê odnoho spicijalnoho pytania. Liêt pjať tomu nazad ja perežyv odin z samych môcnych zruchuv u svojôm życi, koli ty prysłała mniê svôj perekład pjesy francuśkomovnoji švajcarśkoji piśmennici Agoty Kristof na svoju rôdnu movu, to značyt, na hovôrku vjoski

Kutłôvka v Narvuvśkuj gmini na Pudlašy. Čoho raptom tobiê zachotiêłosie perekładati na pudlaśku movu? To była melancholija i tuha po stračanuj baťkuvščyni i krajini diêtstva? Tobiê nikoli ne chotiêłosie perekładati na biłoruśki literaturny standart?

Kondratiuk: Taksamo cikave i składane pytanie, Jan. Ja vse pišu po-pudlaśku, koli pišu mojim sestram abo baťkam. Moja potreba perekładati prychodit tohdy, koli ja čytaju štoś cikave i choču pro toje rozkazati komuś šče. Koli ja perekładaju na svoju movu, to ja je vpevniana, što možna peredati spôlnu emociju čytačovi, kotory viêdaje moju movu.

A perekładati na biłorušku literaturnu movu? Ja v Minśku napisała dyplomovu praciu pro tiažkosti mastaćkoho perekładu na biłorušku movu. Ale teper, koli ja žyvu tut, perekładati mniê chočetsie bôlš na pudlaśku movu — chočetsie mucniêj, niž na vsiê inšy movy, kotory ja vyučyła potum.

Maksimjuk: Jak dumaješ, nakôlko istotny dla našoji biłoruśkoji identyčnosti je fakt, što my, kromi biłoruśkoho literaturnoho standartu, viêdajem šče našu „potajemnu movu” — pudlaśku? Vôn nam mišaje odčuti sebe „stoprocentovymi” biłorusami čy, naodvorôt, pomahaje?

Kondratiuk: Z punktu pohladu mojich lingvistyčnych studyjuv ja skažu, što naša mova maje dla nas ne tôlko emocijonalnu čy sentymentalnu vartosť, ale i čysto lingvistyčnu. Naša mova velmi nas odkryvaje na inšy słovjanśki movy. Toje, što my znali kilka movuv odrazu v ditinstvi i jich słuchali, pomohaje nam učytisie inšych movuv. Koli ja spotkała v Minśku ludi z Makedoniji, ja zrozumiêła, što my možem z soboju dohovorytisie. Było velmi smiêšno słuchati odin odnoho, ale i było velmi pryjemno...

AUTOCHTONNA POETKA

Maksimjuk: Moje ostatnie pytanie bude pro tvojiê perekłady. Kromi zhanutoji pjesy Agoty Kristof ty perekłała šče što-leń na pudlaśku movu?

Kondratiuk: Ja pomniu, što ja šče perekłała jeji knižku, kotora nazyvajetsie „Hier” („Učora”), ale teper jakoś ne mohu jijiê znajti v svojôm komputery. Ja pomniu, što ja napisała sieju knižku po-svojomu, kob rozkazati jijiê dla svojeji sestrê. Ja taksamo pomniu, što jôj spodobałosie, ale teper jakoś ne mohu znajti toji knižki.

A teper mniê velmi podobajetsie poezija odnoji autochtonki, jakaja nazyvajetsie Ryta Meštokošo. Jak tobiê cikavo, ja pryšlu odnu z jeji poemuv. Jeji poezija velmi fajno perekładajetsie na našu movu. Vona piše po-francuśku, ale vstavlaje mnôho słôv z svojeji movy.

Maksimjuk: Zrozumiêło, mniê vže cikavo. Prysyłaj. I ja diakuju tobiê za siêtu rozmovu.

Jak czytamy alfabet podlaski

Język podlaski zapisujemy zmodyfikowanym alfabetem łacińskim, różniącym się nieco od alfabetu polskiego. Poniżej podajemy zasady czytania liter, które nie występują w alfabecie polskim, oraz tych, których wymowa w gwarach podlaskich różni się od wymowy literackiej w języku polskim.

Litery ***Č č, Š š, Ž ž*** czytamy odpowiednio jak polskie ***Cz cz, Sz sz, Ż ż***.

Litery ***Ď ď, Ť ť*** czytamy odpowiednio jak ***miękkie d, t*** w języku rosyjskim (***дь, mь***).

Literę ***V v*** czytamy jak polskie ***W w***.

Literę ***H h*** czytamy dźwięcznie, to znaczy jak ***dźwięczny odpowiednik głoski Ch ch.***

Literę ***Ł ł*** czytamy bez zaokrąglenia warg, dotykając językiem przednich zębów, jak ***Л л*** w języku białoruskim lub rosyjskim.

Dyftong ***Ô ô*** czytamy zaczynając od ***u*** i szybko przechodząc do ***o***.

Dyftong ***IÊ iê*** czytamy zaczynając od ***i*** i szybko przechodząc do ***e***.

Dyftong ***Ê ê*** czytamy zaczynając od ***y*** i szybko przechodząc do ***e***.

Pozostałe litery alfabetu podlaskiego czytamy jak odpowiednie litery w alfabecie polskim.

Wspierajmy Svoja.org

Niniejszą lekturę pobraliście Państwo z biblioteki serwisu Svoja.org lub zrobiła to osoba, od której otrzymaliście Państwo ten plik. Wszystkie zasoby Svoja.org znajdują się w domenie publicznej, korzystanie z nich jest wolne od opłat.

Serwis Svoja.org założyliśmy na przełomie lat 2007 i 2008 z myślą o ratowaniu języka podlaskiego i jego dziedzictwa. Misję tę staramy się realizować w sposób maksymalnie spójny i uporządkowany, tzn. nadając temu mówionemu dotąd językowi formę literacką, własny alfabet i kodyfikację gramatyczną oraz utrwalając jego specyfikę i bogactwo syntaktyczne. To ostatnie zadanie realizujemy poprzez publikację tekstów oryginalnych oraz przekładów światowego dziedzictwa literackiego.

Nigdy nie zakładaliśmy, że będziemy zarabiać na tej działalności, i nie zamierzamy tego robić. Swoją pracę traktujemy jako spłatę długu wobec przodków, którzy nie dysponując dobrodziejstwami technologii zachowali nasz język do obecnych czasów i pokoleń potencjalnych użytkowników. Uważamy, że konsekwentne wprowadzanie języka na salony świata cyfrowego i jego „zadomowianie” w realiach epoki komunikacyjnej daje pewne nadzieje na dalsze [prze]trwanie.

Jeśli po lekturze e-booka, czytają Państwo również ten dodatek i mają podobne przemyślenia, to jakaś część naszej misji została wykonana.